

„KARTAIS PAKANKA TIK VIENOS IDĖJOS, KAD GYVENIMAS PASIKEISTŲ...

Regina Varnienė

Sumuojant Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kartu su Lietuvos dailės muziejumi ir Lietuvos archyvų departamentu vykdyto projekto rezultatus, galima būtų tvirtinti, kad tai yra ilgai puoselėtos idėjos - telkti archyvus, bibliotekas ir muziejus bendram tikslui, siekiant Lietuvos kultūros paveldo integralumo kintančiame pasaulyje bei tobulinant jo sklaidą - sėkmingiausias įgyvendinimas mūsų šalyje. Šis projektas sulaukė dėramo Lietuvos valstybės institucijų, archyvistų, muziejinių, bibliotekinių, tyrėjų ir mokslininkų dėmesio.

Didžiausias dėmesys buvo sutelktas į Lietuvos kultūros paveldą kaip reikšmingą Europos ir pasaulio kultūros dalį, kuri yra svarbus tautos egzistavimo pamatas, jungiantis praeitį su ateitimi ir tautos, visuomenės bei valstybės gyvenimui suteikiantis būtina stabilumą bei partikuliarinį kryptingumą. Filosofo Romualdo Grigo žodžiais tariant: „Tauta, kuri ir pasireiškia būtent per istorinę - kultūrinę atmintį ir sąmoningumą, sudaro ne tik vieną iš pamatinių (o neretai ir pagrindinių) žmogaus dvasinio gyvenimo ir sugyvenimo su kitais atramų, bet ir vieną iš koncentruotą socialinę energiją pasauliui teikiančių šaltinių“¹. Štai kodėl UNESCO ir Europos Tarybos dokumentai skatina etninės kultūros, sudarančios tautinės sąvimonės pagrindą, sklaidą, multikultūrinę įvairovę bei kultūrų dialogą, inicijuoja progresyvias kultūros turinio skaitmeninimo ir sklaidos programas. Tokia kryptis nuo 2005 m. atsirado ir Lietuvos kultūros politikoje. Pagrįstai galėtume tvirtinti, jog šios krypties atsiradimui mūsų šalies kultūros politikoje turėjo įtakos LNB kartu su partneriais vykdomas projektas „Integralios virtualios bibliotekų informacijos sistemos sukūrimas“.

Antraštei pasirinktas moto įpareigoja atsakyti į klausimą, kas pasikeitė, kai idėja gavo ES struktūrinių fondų finansinę paramą. Projekto vykdytojų įsitikinimu, pasikeitimų yra nemažai, tačiau galima būtų išskirti keletą pagrindinių inovacijų, turinčių svarbios įtakos:

- Lietuvos kultūros politikai integruojant atminties institucijas ilgalaikiam kultūros paveldo išsaugojimui ir skaitmeninės informacijos sklaidai;
- atminties institucijų bendradarbiavimo metodologijai naudojant vieningus standartus, leidžiančius be kliūčių teikti skaitmeninį kultūros paveldą į bendrą sistemą ir užtikrinti patogią prieigą;

Projekto dalyviai

- technologiniams sprendimams, užtikrinantiems Lietuvos kultūros paveldo vientisumą, paslaugų vartotojui patogumą bei lankstumą ir skaitmeninio paveldo saugojimo ilgaamžiškumą;

- skaitmeninio šalies kultūros paveldo turinio sukūrimui, sudarančiam galimybes visavertei mūsų kultūros raiškai pasaulio tautų bendrijoje.

Paaiškinant pirmąją inovaciją, svarbu pabrėžti, kad nors pagrindiniai šalies ir kultūros politikos dokumentai numato kultūros paveldo apsaugą ir sklaidą, iki 2005 m. nebuvo strateginio dokumento, numatančio kultūros paveldo skaitmeninimą. Be strateginių dokumentų pačios šauniausios idėjos neturėjo ES struktūrinių fondų finansinės paramos perspektyvų. Todėl LNB ekspertų iniciatyva buvo parengtas kilnojamųjų kultūros vertybių skaitmeninimo ir sklaidos koncepcijos projektas; jis įteiktas Lietuvos kultūros ministerijai (toliau KM). Kultūros ministro įsakymu prie KM sudaryta ekspertų darbo grupė toliau šį dokumentą tobulino. Šia proga norėtuši padėkoti visiems prisidėjusiems prie šio svarbaus dokumento atsiradimo: profesorei Audronei Glosienei (Vilniaus universitetas), Daliai Klajumienei (Valstybinė kultūros paveldo komisija), Rasiui Makseliui (Lietuvos kultūros ministerija), Jolantai Zabarskaitei (Lietuvių kalbos institutas), dr. Zinadai Manžuch (Vilniaus universitetas), Loretai Meškelevičienei (Lietuvos dailės muziejus), Audronei Milašiūnienei (Lietuvos dailės muziejus), Danutei Naurnaitei (Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės), Ingai Petravičiūtei (Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės), Romanui Senapėdžiui (Lietuvos kultūros ministerija), Jolitai Steponaitienei (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka), Irenai Seliukaitei (Lietuvos kultūros ministerija).

Nuoširdžius padėkos žodžius norėtuši tarti ir šios darbo grupės vadovui, Kultūros ministerijos sekretoriui Rolandui Kvietkauskui, sumaniai derinusiems įvairių institucijų interesus, kurio pastangomis Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepcija

2005 m. vidurvasarį Lietuvos Vyriausybės buvo patvirtinta. Šis dokumentas tapo pagrindu ne tik kreiptis į ES struktūrinius fondus dėl finansinės paramos, bet ir skatinti bibliotekas, archyvus ir muziejus bendradarbiauti skaitmeninant šalies kultūros paveldą ir tobulinant jo sklaidą.

Aptariamoms idėjoms sėkmės įgyvendinimo priežastis galima būtų įvardyti lakoniškai: tai veiksmų nuoseklumas ir sistemiskumas. Rengdami strateginius dokumentus, tuo pačiu metu ieškojome finansinės paramos praktiniam idėjos įgyvendinimui. 2004 m. Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos specialistų paraiška senų ir retų dokumentų skaitmeninimui ir virtualios prieigos sukūrimui buvo patenkinta, iš ES struktūrinių fondų gauta 100 000 EUR projektui rengti. Virtualios sistemos viziją kūrė LNB darbuotojos Gražina Bastauskienė, Jolita Steponaitienė, Regina Varnienė. Darbo grupės suformuota vizija ir parengtas dokumentas tapo pagrindu Italijos kompanijai A.R.S. Progeti, laimėjusiai tarptautinį konkursą toliau rengiant galimybių studiją „Integralios virtualios bibliotekų informacinės sistemos sukūrimas“ ir projektinę dokumentaciją finansinei paramai gauti. Nuoširdžius padėkos žodžius norėtuši tarti darbo grupės vadovei Emilijai Banionytei ir visai grupei už puikų darbą. Jis buvo įvertintas teigiamai ir 2005 metų pradžioje iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų gauta 13,3 milijono litų parama pagal Bendrojo programavimo dokumento 3 prioriteto 3 priemonę „Informacinių priemonių technologijų paslaugų ir infrastruktūros plėtra“.

2005 m. vidurvasarį Lietuvos Vyriausybės buvo patvirtinta. Šis dokumentas tapo pagrindu ne tik kreiptis į ES struktūrinius fondus dėl finansinės paramos, bet ir skatinti bibliotekas, archyvus ir muziejus bendradarbiauti skaitmeninant šalies kultūros paveldą ir tobulinant jo sklaidą.

Dailės kurinių skeneris „Cruse“

Nežinomas XVIII a. liaudies dailininkas. Švč. Marija su Kūdikiu Kristumi

Gyvenime ir taip nutinka, kad puikios, tačiau per ankstyvos idėjos lieka nesuprastos ir neįgyvendintos. Nacionalinės bibliotekos kartu su partneriais rengtas projektas, pretendavęs į Informacinių priemonių technologijų paslaugų ir infrastruktūros plėtros priemonės finansinę paramą, kai kuriems projekto vertintojams kėlė abejonių – jų nuomone, projektas neatitiko priemonės tikslų. Tačiau šįkart daugelio metų triūsas neuėjo veltui ir idėja buvo finansiškai paremta. Ypatingos padėkos už išvalgumą bei šio projekto palaikymą čia nusipelno Informacinės visuomenės plėtros komiteto vadovybė ir mus konsultavę ekspertai.

Nežinomas XIX a. II p. liaudies dailininkas. Šventoji Seima

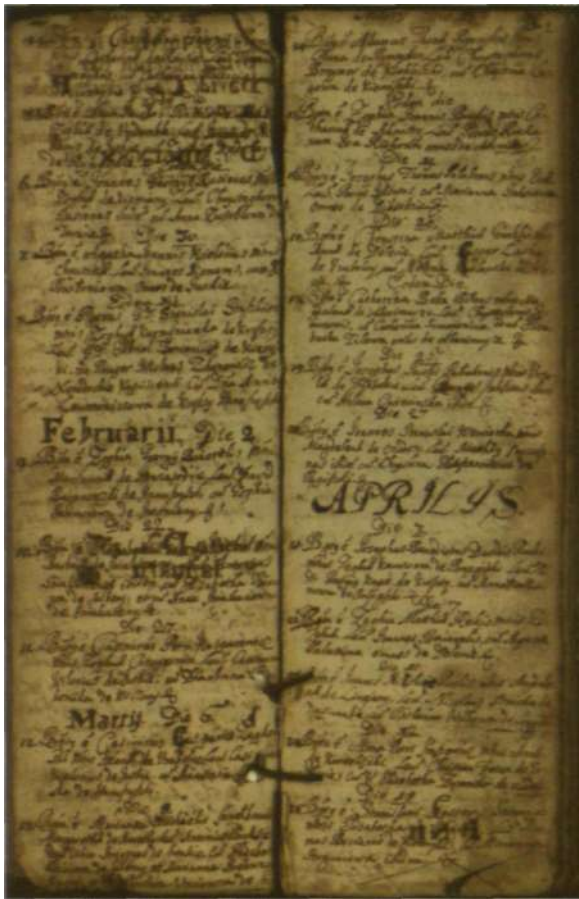
Grįžtant prie kultūros paveldo skaitmeninimo ir sklaidos strategijos, galima pasidžiaugti, kad šis darbas po *Koncepcijos* patvirtinimo nenutrūko. KM Skaitmeninimo taryba parengė Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategijos bei jos įgyvendinimo priemonių plano naujam programavimo 2008-2013 m. periodui projektą. 2008 metai jau gerokai išibėgėję, tad norėtusi tikėti, kad šis dokumentas bus patvirtintas artimiausiu metu. Šie svarbūs dokumentai turėtų tapti stabiliu atminties institucijų strateginės veiklos ir finansinės paramos garantu, padėti išvengti kultūros paveldo skaitmeninimo bei archyvavimo procesų dubliavimo bei sudaryti palankias sąlygas racionaliai panaudoti projekto metu sukurtą infrastruktūrą šalies kultūros paveldo skaitmeninio turinio plėtrai bei jo sklaidai. Parengta strategija numato labai platų etniniu, archeologiniu, istoriniu, meniniu, moksliniu, techniniu, religiniu ir kitais požiūriais reikšmingų kultūros paveldo objektų skaitmeninimo spektrą. Dalyvauti tokiuose projektuose galės daugelis šalies archyvų, bibliotekų ir muziejų. Patvirtinus minėtus dokumentus, atsivers konkreti galimybė pratęsti LNB projektą išplečiant partnerių ratą. Norą dalyvauti 2009-2013 m. numatytame projekte pareiškė Lietuvos nacionalinis

muziejus, Lietuvos dailės muziejus, Vilniaus universiteto, Mokslų akademijos, Lietuvos aklujų bibliotekos, Kultūros ministerija bei 5 apskričių viešosios bibliotekos. Regionų dalyvavimas projekte sudarys didesnes galimybes plačiau ir geriau atspindėti mūsų šalies istoriją, tarmes bei papročius.

Kitos dvi inovacijos, apie kurias šiandien jau galima kalbėti, yra atminties institucijų sąveikos metodologija ir technologiniai sprendimai. Buvo susitarta dėl skaitmeninių objektų aprašančių metaduomenų, skaitmeninių objektų archyvavimo ir jų saugojimo bei prieigos standartų. Prie bibliotekų, muziejų ir archyvų sąveikos metodologijos kūrimo ir jos realizavimo daugiausiai prisidėjo Skirmantė Kvietkauskienė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblio-

Knygų skeneris „Bookeye“

Onuškio Šv. Arkangelo Mykolo Romos katalikų bažnyčios gimimo ir santuokos metrikų knyga, 1685-1740 m. LVIA, f. 1299, ap. 1, b. 12, l. 1a-2

teka), Loreta Meškelevičienė (Lietuvos dailės muziejus), Inga Petravičiūtė (Lietuvos archyvų departamentas prie Lietu-

vos Respublikos Vyriausybės), Renata Balandienė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka), Giedrius Daugiala (UAB „Sintagma“), Albertas Šermokas (UAB „Sintagma“). Šiems atminties institucijų sąveikos metodologijos kūrimo pionieriams taip pat norėtųsi tarti nuoširdžiausius padėkos žodžius.

Svarbu pažymėti ekonominius bei socialinius šių dviejų inovacijų aspektus, nes:

- sukurtas bibliotekų, archyvų ir muziejų skaitmeninio kultūros paveldo duomenų bankas, kurio virtualiomis paslaugomis jau dabar gali naudotis Lietuvos ir užsienio vartotojai;

- atnaujintos ir patobulintos esamos elektroninės viešojo sektoriaus paslaugos, naudingos didelei Lietuvos gyventojų daliai, todėl pagerėjo elektroninio viešojo sektoriaus paslaugų kokybė;

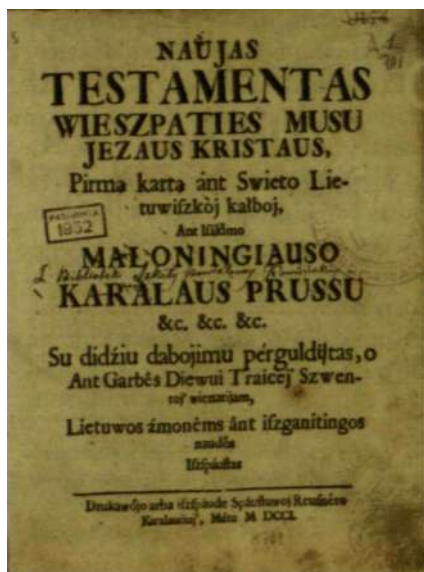
- praplėsta ir patobulinta prieiga prie bibliotekų, archyvų ir muziejų skaitmeninio paveldo: funkcionuoja prieiga prie katalogų, veikia skaitmeninių dokumentų paieškos mechanizmas;

- laisva ir nemokama prieiga prie virtualios bibliotekų informacinės sistemos užtikrina lygias galimybes visiems vartotojams.

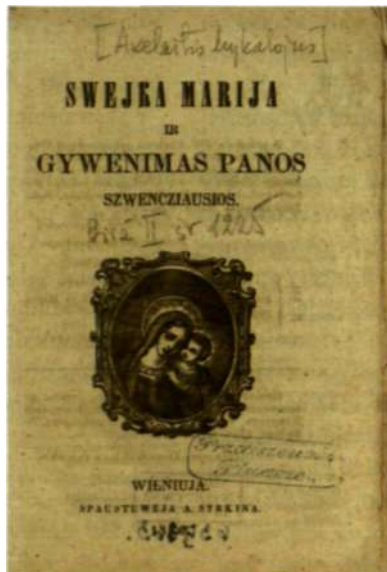
Numatytame projekto tęsinyje 2009-2013 metais turėtume didelį dėmesį skirti metodologinei bei metodei atminties institucijų sąveikai sprendžiant skaitmeninių objektų aprašymo, archyvavimo bei jų pateikimo internete klausimus.

Pagaliau ketvirtoji inovacija, kurią galima pristatyti kaip reikšmingą projekto rezultata, yra turtingas ir įvairus skaitmeninto paveldo turinys, sudarantis galimybes visavertei mūsų šalies kultūros raiškai pasaulio tautų bendrijoje. Šiuo metu yra suskaitmeninta 2 239 772 puslapiai itin didelę vertę turinčių senųjų knygų, laikraščių, dailės kūrinių, rankraščių, bažnyčių metrikų. Dalis jų jau yra prieinami internete, tačiau kita dalis suskaitmenintų kūrinių bei leidinių dar turi būti susieti su aprašomaisiais metaduomenimis ir tik tuomet taps prieinami vartotojams. Siekiant šių rezultatų teko nemažai nuveikti, įkurti darbui reikalingas patalpas, išigyti skaitmeninimo techniką, apmokyti darbuotojus. Tinkamai pasirengus, buvo pradėti skaitmeninimo darbai.

Nacionalinėje bibliotekoje prioritetai buvo teikiami lietuviškiems publikuotiems dokumentams iki 1940 m. Šiuo metu portale www.epaveldas.lt galima surasti 163

[Karaliaučius], 1701 m.

1860 m.

1863 m.

pavadinimus įvairių politinių partijų periodinių leidinių: bendrojo pobūdžio dienraščių, savaitraščių (pavyzdžiui, „Vairas“, „Lietuvos ūkininkas“), atskiroms skaitytojų grupėms skirtos periodikos („Moteris ir pasaulis“, „Kregždutė“, „Moksleivis“), specializuotų periodinių leidinių („Gimtoji kalba“, „7 meno dienos“, „Įsakymas kariuomenei“, „Medžiotojas“), regioninės periodikos („Mūsų Vilnius“, „Panevėžio garsas“).

Kitą dalį skaitmenintų dokumentų sudaro knygos lietuvių kalba iki 1904 m. Portale šiuo metu galima surasti apie 300 senųjų (1547–1863) knygų lietuvių kalba, spaudos draudimo laikotarpio knygų. Reikšmingą dalį skaitmenintos kolekcijos sudaro Lietuvos evangelikų reformatų sinodo fondo dokumentai; tai 1413–1938 m. rankraštiniai dokumentų originalai, rankraštiniai nuorašai kanceliarine slavų, lenkų, lotynų, vokiečių, rusų kalbomis.

Portale skaitytojai suras beveik 2 tūkstančius Nacionalinės bibliotekos publikuotų ir rankraštinių dokumentų, — jie sudaro apie pusę milijono puslapių.

Finansinė parama sudarė galimybes įsigyti moderniausią skaitmeninimo įrangą. Pavyzdžiui, Lietuvos dailės muziejui projekto lėšomis įgytas skeneris CRUSE CS 185ST yra kol kas geriausias ir galingiausias įrenginys, leidžiantis išgauti aukščiausios kokybės skaitmeninius tekstilės, metalo, medžio, grafikos, tapybos vaizdus. Juo suskaitmenintus reikšmingiausius mūsų šalies meno kūrinius artimiausiu metu bus galima matyti internete.

Lietuvos dailės muziejaus kolekciją sudaro vertingiausi Vilniaus universiteto raižybos katedros profesorių bei jų auklėtinių darbai, Lauryno Stuokos-Gucevičiaus Rotušės projektai, Prancūzijoje spausdinti Jono Kazimiero Vilčinskio albumai, litografų Juozapo Ozemblovskio, Anta-

no Kliukovskio, Napoleono Ordos ir kitų kūriniai. Skaitmenintoje kolekcijoje yra XVIII–XX a. Lietuvos ir užsienio dailininkų akvarelės ir pastelės — vertingiausi to meto Pranciškaus Smuglevičiaus, Jono Rustemo, Vladislavo Neveravičiaus, Kanuto ir Boleslovo Ruseckų, Alfredo ir Edvardo Mato Riomerių akvarelės technika sukurti kūriniai, Mikalojaus Konstantino Čiurlonio ir Kazimiero Stabrausko pastelės. Susiejus skaitmeninius vaizdus su meta-
duomenimis, internete artimiausiu metu bus prieinama unikali bei vertinga senųjų lietuvių liaudies medžio raižinių kolekcija, kurioje saugomi XVIII–XIX a. kūriniai, atspindintys to meto lietuvių liaudies religinę pasaulėžiūrą bei estetinę mąstyseną.

Šiuo metu jau yra prieinami muziejuje sukaupti istorinės ir meninės fotografijos rinkiniai bei ankstyvųjų liaudies meno ekspedicijų fotomedžiaga. Tai didelę išliekamąją vertę turintys fotodokumentai. Dauguma jų yra vietiniai ne tik muziejuje, bet ir Lietuvoje, tai ypatingai svarbus valstybės istorijos ikonografinis šaltinis. Nemaža jų dalis yra ir fotografijos meno objektai, reikšmingi visuotinei fotografijos istorijai.

Lietuvos archyvų departamentas didžiausią dėmesį sutelkė į Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomas Lietuvos Romos Katalikų bažnyčių gimimo, santuokos ir mirties metrikų knygas dėl jų blogos būklės ir pernelyg didelio naudojimo. Buvo skaitmeninamos 22 Lietuvos bažnyčių 705 metrikų knygos nuo 1599 iki 1907 m. Šie dokumentai yra svarbus istorijos šaltinis tyrinėjant atskirų regionų istoriją, toponimiką, onomastiką, lingvistiką, medicinos istoriją, gyventojų genealogiją ir demografiją. Karų, suiručių, gaisrų metu daug dokumentų žuvo. Dauguma LVIA saugomų bažnyčių fondų yra nepilni. Daugiau-

sia metrikų knygų išliko iš XIX-XX a., todėl skaitmeninimui buvo atrenkamos tų bažnyčių metrikų knygos, kurios sudaro pilną komplektą ir siekia XVII a.

Skaitmeninimui buvo atrenkami įvairių Lietuvos regionų - Žemaitijos, Aukštaitijos, Dzūkijos ir Suvalkijos - bažnyčių dokumentai. Juose atsispindi regionui būdingi pavardžių, vietovardžių ypatumai. Suskaitmenintos ir pateiktos virtualiai bibliotekai įvairių Lietuvos vietovių - Jiezno, Smilgių, Krakių, Naujosios Žagarės, Joniškio, Kriūkų, Onušio, Skapiškio, Pakruojo, Sedos, Telšių, Kernavės, Musninkų, Kražių, Merkinės, Tytuvėnų, Šiluvos, Švėkšnos, Vilniaus, Naujojo Daugėlišio ir Tirkšlių Romos Katalikų bažnyčių metrikų knygos. Iš Vilniaus bažnyčių buvo pasirinkta Sv. Jono Krikštytojo ir Sv. Jono Apaštalo ir Evangelisto bažnyčia. Tai buvo pirmoji paprinė bažnyčia, 1571 m. perduota Jėzuitų ordinui, vėliau

Vilniaus universitetui. Šios bažnyčios metrikų knygoje buvo registruojami miestiečių bei universiteto dėstytojų šeimų narių krikštai, santuokos ir mirtys.

Skaitmenintas Lietuvos kultūros paveldas artimiausioje ateityje bus integruotas į Europos nacionalinių bibliotekų portalą *Europeana*. Lietuvos istorija, menas, tautodailė, tradicijos, publikuotas paveldas taps lengviau ir plačiau prieinami - Lietuva taps atviresnė ir artimesnė pasauliui.

Pabaigai dar norėtusi pridurti, kad suskaitmenintas Lietuvos kultūros paveldas, ypač esantis labai prastos fizinės būklės, bus geriau išsaugotas ateinančioms kartoms, nes vietoje originalų bus galima daugiau naudoti jų skaitmenines kopijas.

¹ G R I G A S , R o m u a l d a s . Tautos ir valstybės sąmoningumo atmainos: atskaities anatomija (lietuvių tautos atvejis). Iš *Tautinės tapatybės dramaturgija*, Vilnius, 2005, p. 25.